

Några bortglömda slagruteundersökningar

Jesper Jerkert berättar om en fransk slagrutetroende professor och reflekterar över bortglömda men lärorika undersökningar.

ÅR 2003 SKREV JAG I *Folkvett* en artikel om påstått positiva slagruteundersökningar (Jerkert, 2003). Denna följdes upp av en allmän text om slagruteforskning i antologin *Vetenskap eller villfarelse*, där både positiva och negativa undersökningar behandlades (Jerkert, 2005). Jag vill passa på att för *Folkvetts* läsare lite mer utförligt berätta om några undersökningar som jag fann när jag samlade material.

EN FRANSK SLAGRUTEPROFESSOR

En av de positiva undersökningarna jag nämnde 2003 var utförd på 1960-talet av den franske fysikprofessorn Yves Rocard (1903–1992). Undersökningen har sedan omtalats bl.a. i Rocards böcker *Le signal du sourcier* (1:a upplagan

1962) och *Les sourciers* (1:a upplagan 1981). Svenska slagruteentusiaster hänvisar sällan till franskspråkiga referenser, men två som faktiskt gjort det är Nils-Axel Mörner (1996) och Göran Brusewitz (1999). Båda har framhållit Rocards arbeten som stöd för rutgängeriets realitet. Rocards tes är att rutgängaren reagerar på små förändringar i det (jord)magnetiska fältet.

År 2003 nöjde jag mig med att konstatera att Rocard senare medgivit att experimenten på 1960-talet inte var idealiskt genomförda, och min slutsats var att man därför knappast bör fästa någon vikt vid dem. Detta är fortfarande riktigt. Men dessutom har jag senare blivit varse att upprepningar har gjorts av Rocards experiment.

Omedelbart efter att *Le signal du sourcier* utkommit 1962 togs initiativ till replikationsstudier av belgiska Comité Para, som faktiskt är världens äldsta organisation av VoF-liknande snitt, grundad 1949. Experimenten genomfördes 1964–66 med totalt 17 olika försökspersoner, som påstod sig besitta slagrute förmågor. Kommittén ansträngde sig för att efterlikna Rocards experiment. En ström skickades genom en ledning som var virad kring en ram, och som därmed skapade ett svagt magnetfält. Rutgängarens uppgift var helt enkelt att ange om strömmen var på eller ej. Kommittén såg till att experimenten blev dubbelblinda och att det i varje försök slumpades fram om strömmen skulle vara på eller av. Rocard informerades om experimenten, och man inhämtade hans synpunkter på uppläggningsen. Han var till och med själv med som försöksperson. Han genomförde tre försök och fick ett rätt och två fel. Totalt genomfördes 185 försök, varav 92 utföll positivt. Det nästan exakt vad man kan förvänta sig av en

slump. Resultatet var alltså tydligt negativt (Comité Para, 1967).

Rocard var under många år helt tyst om den misslyckade replikationen (Comité Para, 1976). I en debatt 1982 i tidskriften *La Recherche* var han dock tvungen att ta bladet från munnen, och gjorde då klart att han inte accepterade studien: ”Antag att experiment som görs i avsikt att bevisa en effekt inte tar hänsyn till någon viss förutsättning som måste vara uppfylld för att nå framgång. Jag experimenterar, observerar ett misslyckande och hejdar mig för att undersöka om det inte finns någon förklaring till misslyckandet. Den belgiska kommittén, å sin sida, gör experiment, får negativa resultat, reder sig mycket väl, och fortsätter att genomföra experiment och samla misslyckanden. När de samlat tillräckligt många har de således bevisat ’statistiskt’ att effekten inte finns. Det är faktiskt den enda möjliga slutsatsen om man har en blind tro på det upplägg som man tror sig ha följt, men man kan också tvivla på riktigheten i detta upplägg” (Dommanget, 1982). Mer konkret än så blir inte Rocard, men han påstår att andra har kontrollerat hans slutsatser ”i över 300 försök” (ibid.).

Sedan Rocard väl brutit sin tystnad kring Comité Paras studie såg han sig föranledd att återkomma till den i flera texter. Märkligt nog förnekade han flera gånger att han fått reda

Rocards tes är att rutgångaren reagerar på små förändringar i det (jord)magnetiska fältet.

på något om studiens utfall, trots att Comité Para enkelt kunde visa att Rocard upprepade gånger fått rapporter om studien skickade till sig, och att personer i hans närhet kände väl till den (Dommanget, 1993). Någon metodologisk kritik värd att beakta lyckades Rocard aldrig prestera, och över huvud taget verkar han ha varit alltför låst i sin uppfattning om slagrutereaktionens magnetiska ursprung för att kunna resonera meningsfullt om försöksmetodik. (Se även Broch, 2004).

BELFRAGES UNDERSÖKNING 1932

En annan intressant men bortglömd slagruteundersökning gjordes av en viss Dr Joh. Belfrage i november 1932. Arbetet är genomtänkt och noggrant, vilket man kanske inte kan tro när man får höra att det publicerats i den numera nedlagda tidskriften *Rörinstallatören* (Belfrage, 1934). Experimenten är visserligen inte utformade så att de kan utvärderas statistiskt, ett förfarande vi nog hade föredragit idag, men resultaten är ändå nog så tydliga.

Rutgångarna, totalt nio stycken, skulle ange djup och strömningsriktning hos grundvattnet i ett område nära Hyndevadsån vid Eskilstuna. Vattenförhållandena var mycket noggrant kartlagda sedan tidigare, eftersom Eskilstuna vattenverk hämtade vatten från flera brunnar i området. Flera rutgångare uttryckte stor självsäkerhet inför experimenten, men resultaten blev nedslående: ingen uppvisade någon påtaglig förmåga att ange vare sig strömningsriktning eller vattendjup. Särskilt strömningsriktningarna blev ofta fel, och en anledning torde vara att rutgångarna trodde att vattnet strömmade mot några av brunnarna i området, men dessa var tagna ur drift, och

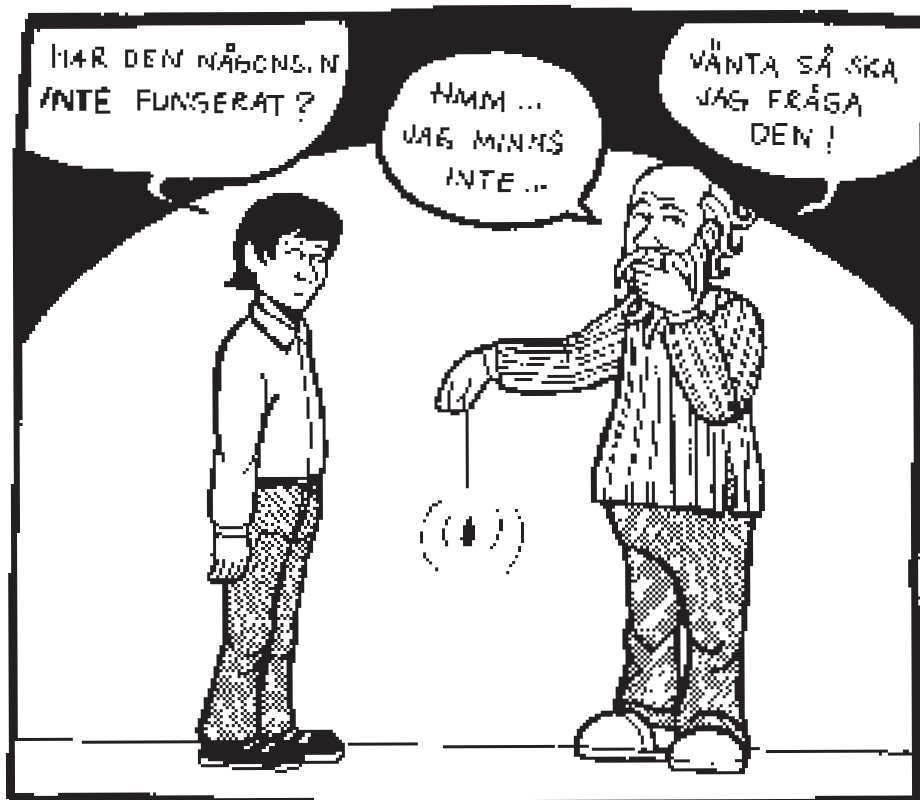

Bild: Li Österberg.

man visste genom noggrann kartläggning att vattnet inte strömmade mot dem.

Rutgångarna var också ivriga att peka ut påstådda vattenådror, trots att noggranna studier av områdets geologi och jordartsförhållanden, inklusive talrika provborrningar, gjort klart att där inte rimligen kunde finnas några ådror. Om ådror trots allt existerade, kan man konstatera att inga två rutgångare var inbördes överens om var ådrorna i så fall var belägna.

KARTPENDLING I BELGIEN

Låt mig få nämna ytterligare en svårtillgänglig slagruteartikel jag hittat av en slump, en studie av kartpendling. Ni undrar kanske vad kartpendling är. Somliga rutgångare

har upptäckt att de inte behöver gå ut i terrängen för att hitta vad de letar efter – det räcker att föra slagrutan eller pendeln över en karta. (Att man kan få utslag även över en karta är inte det minsta förvånande om man betänker att utslagen beror på handhavarens förväntningar.) Comité Para undersökte i slutet av 1950-talet hela 28 rutgångare som påstod sig kunna kartpendla, och en noggrann redogörelse för experimenten och resultaten finns i den franskspråkiga belgiska läkartidningen *Le Scalpel* (Loz, 1962).

Undersökningen hade anordnats på initiativ av den parisiske rutgångaren Henry de France, och genomfördes i en anda av samförstånd och respekt. Rutgångarna hade frivilligt anmält intresse att delta. Deras uppgift var att med hjälp av slagruta eller pendel på en karta över Bryssels innerstad peka ut bostäderna som tillhörde fyra personer. Fotografier av dessa fyra personer fanns tillgängliga. Stadskartan var i skala 1:20 000, och en rutgångarangivelse ansågs som lyckad om den hamnade högst 4 cm från personens bostad på kartan (i verkligheten motsvarar det 800 m). De 28 rutgångarna gjorde fyra markeringar var, det vill säga totalt 112 markeringar. En belöning skulle delas ut till rutgångare som fick minst två rätt. Resultatet blev att en rutgångare fick ett rätt, medan de 27 övriga rutgångarna hade noll rätt. Detta var precis vad man kunde förvänta sig av slumpen. Inga pengar delades ut.

SVÅRÅTKOMLIGA UNDERSÖKNINGAR

Jag vill framhålla en lärdom som jag dragit under mitt sökande efter slagruteforskning: det är ofta svårt att hitta gamla undersökningar av kontroversiella fenomen, inte minst sådana som givit negativa resultat. (Positiva resul-

tat brukar hållas vid liv av entusiaster.) Undersökningarna kan, trots hög vetenskaplig kvalitet, vara publicerade i populärvetenskapliga tidningar eller i de skeptiska organisationernas egna tidningar, och har därmed inte blivit indexerade i vetenskapliga databaser. Eller undersökningarna kan helt enkelt vara för gamla för att kunna hittas, alternativt vara skrivna på ett litet språk.

Som ytterligare exempel kan nämnas Svante Arrhenius artikel om slagrutan, omtryckt i *Folkvett* 2003:4 (Arrhenius, 2003). Originalartikeln är gammal (1914), författad på svenska och publicerad i en dagstidning (*Stockholms Dagblad*). Möjligheterna att hitta texten genom traditionell litteratursökning är därför utomordentligt små. Ändå har artikeln ett betydande vetenskapligt värde. Försöken som behandlas där förefaller ha hållit hög kvalitet och finns inte beskrivna någon annanstans. De som satte upp experimentet brydde sig nämligen inte om att skriva någon redogörelse, när det stod klart att resultaten blivit helt negativa.

När jag någon gång hamnar i diskussion med slagru-
teentusiaster visar de sig aldrig känna till negativa under-
sökningar, trots att det finns hur många som helst (Jer-
kert, 2005). Desto viktigare att personer som är måna om
saklighet och helhetssyn håller undersökningarnas resultat
vid liv. 📖

REFERENSER

- Arrhenius, S. (2003). Slagrutan, *Folkvett* 2003:4, s. 6–12 [ur-
sprungligen tryckt 1914].
Belfrage, J. (1934). Slagrutor och källädror, *Rörinstallatören* 1934:2,
s. 16–25, och 1934:3, s. 36–40.
Broch, H. (2004). Le "signal du sourcier" du Pr. Yves Rocard: de

- l'eau au moulin de la radiesthésie? <www.unice.fr/zetetique/articles/HB_Rocard.html>
- Brusewitz, G. (1999). *En ny världsbild växer fram*, Västerås: ICA Bokförlag, s. 158 och 167.
- Comité Para (1967). A propos de l'ouvrage d'Yves Rocard "Le Signal du Sourcier", *Nouvelles brèves* nr 42, s. 297–308.
- Comité Para (1976). La sourcellerie. *Nouvelles brèves* nr 43, s. 319–322.
- Dommanget, J. (1982). Président du Comité Para belge (avec réponse de Y. Rocard), *La Recherche*, n° 130, février 1982, s. 273.
- Dommanget, J. (1993). La mauvaise foi du Prof. Yves Rocard: Une mise au point! *Nouvelles brèves* nr 58, s. 722–730.
- Jerkert, J. (2003). Positiva slaggruteundersökningar, *Folkvett* 2003:1, s. 40–56.
- Jerkert, J. (2005). Slagrutan i folktro och forskning. I: J. Jerkert & S. O. Hansson, *Vetenskap eller villfarelse*, Stockholm: Leopard, s. 11–37, 309–312.
- Loz, A. de (1962). Une expérience de radiesthésie soumise au contrôle scientifique, *Le Scalpel* 115, s. 757–770 och 780–790.
- Mörner, N.-A. (1996). *Ändå rör den sig*, Stockholm: Paleogeofysik och geodynamik, Stockholms universitet, s. 14.